

Britská historička Sasha Handley, senior lecturer dějin raného novověku na University of Manchester, se zabývá sociální a kulturní raně novověkou historií britských ostrovů a specializuje se zejména na dějiny emocí v období „dlouhého“ 18. století. Jakkoliv mohou témata, jež řeší, na první pohled působit bizarně (například raně novověké náměsícnictví¹), jedná se nepochybně o inspirativní počiny. Ve své první publikaci *Vision of an Unseen World: Ghost Beliefs and Ghost Stories in Eighteenth-Century England* vydané roku 2007 zkoumala víru ve strašidla v období mezi středověkem a nástupem spiritismu v 19. století. Každodennost a lidské emoce autorka řeší i ve své následující, zde recenzované knize, v níž se hlavním tématem staly dějiny spaní a spánkové kultury („Histories of Sleep and Sleep Cultures“), čili každodenní spánková praxe a kultura nahlížená prizmatem dochovaných hmotných památek i písemných pramenů, stejně jako postoj raně novověké společnosti ke spánku.

Posun od reflexe světa nadpřirozena k jednomu z aspektů každodennosti se jeví jako logický, vnímáme-li spánek coby stav bezvědomí, jako hranici mezi životem a smrtí. V tomto směru se autorka zaměřuje na vyšší a střední vrstvy anglické společnosti; kulturu bydlení níže postavených a jejich biorytmy ponechává stranou. V první kapitole s názvem „Sleep, Medicine and the Body“ nastiňuje názory na problematiku spánku, zachycené v lékařských spisech od antiky do konce 18. století. Nepopíratelná biologicky daná nutnost zůstává stejná pro všechny jedince, lidé si však začali uvědomovat jeho hodnotu pro pozemské fyziologické zdraví člověka i pro směřování lidské duše po smrti, což podrobněji rozebírá druhá kapitola „Healthy Sleep and the Household“. Nepřerušovaný spánek je darem od Boha, který doprovází vitalitu mysli i těla a určuje životní rytmus, nespavost nastoluje nerovnováhu. Přesto se ale vyskytoval i názor, že je třeba spánek rozdělit a nespát 6 až 8 hodin v kuse (tzv. první a druhý spánek). Člověk též začal chápat vliv prostředí na kvalitu spánku. Ložnice se na přelomu 17. a 18. století postupně stávají čistšími a vzdušnějšími, čemuž jejich uživatelé napomáhají otevíráním oken, pravidelným vyklepáváním matrací, rozmisťováním váz s květinami, výběrem čistých lněných lůžkovin i oblečení do postele nebo například rozhazováním lístků růží na prostěradla. Autorka v tomto směru podrobila rozboru i soudobou výrobu lůžkovin, preventivní prostředky proti štěnicím i pokroky v hygieně — lidé se před odchodem do postele omývali směsí pelyňkového odvaru. Rytmus spánku se ovšem lišil podle jednotlivých vrstev společnosti, pohlaví, věku apod.

Třetí kapitola „Faithful Slumber“ se zabývá spacími návyky, jež byly z velké části určovány rytmy přírody, ovšem jejich každodenní praxe vycházela z učení křesťanské víry. Zvláště po roce 1660 je u anglických protestantů i katolíků patrný trend, jež autorka nazývá „zbožný spánek“ („Sleep-Piety“), tj. spáče se ve vší hloubce a vroucnosti víry svěřuje Boží ochraně ve chvíli, kdy leží bezmocný a zranitelný na lůžku. Před spaním se proto měl dlouze modlit, naplňovat mysl zbožnými myšlenkami skrze četbu náboženských textů a do okolí postele umístit obrazy s vhodnými nábožnými

1 *Sleepwalking, Subjectivity and the Nervous Body in Eighteenth-Century Britain*, British Journal for Eighteenth-Century Studies, 35, 2012, č. 3, s. 305–323.

náměty. Tyto rituály měly být jednou z dalších prevencí proti dáblovým útokům během noci, protože čas dřímoty zároveň znamenal čas ohrožení člověka, který v té chvíli čelil přirozeným i nadpřirozeným hrozbám — nyní byl nejvíce náchylný k dáblským svodům a mámení. Čtvrtá kapitola „Sleeping at Home“ popisuje každodennost spaní jako směr prolínajících se biologických a kulturních prvků. Autorka se zde více zaměřila na kulturu bydlení středních vrstev — vybavení ložnice či spacích komor obyčejně představovalo třetinu majetku průměrné anglické domácnosti. Umístění ložnice v domě ji povyšovalo na jakési srdce domu, samotný prostor postele se stával „centrem securitatis“, který poskytoval ochranu i proti nadpřirozenu.

Pátá kapitola „Sleep and Sociability“ ukazuje, že přes nesporné výhody vlastní postele byl raně novověký člověk sociálním tvorem a určitou část svého času trávil mimo domov na návštěvách, ačkoliv spaní mimo známé prostředí příliš nenapomáhalo jeho fyzické a duševní pohodě. Nicméně s sebou k nočnímu odpočinku a pro navození alespoň částečné pohody vozil své domácí lůžkoviny. Poslední kapitola „Sleep, Sensibility and Identity“ se přesouvá ke konci 18. století. Zpočátku se dobový trend pokoušel lidským bytostem vštípit ideál racionální mysli, která kontroluje lidské tělo a zabezpečuje mu spánek v míru. Postupem času lze ale sledovat pozvolný posun ke zvýšené citlivosti, jíž je anglická kultura následně prodchnuta. V této době se také zvyšují případy výskytu somnambulismu. Snění podporuje romantickou obrazotvornost, získává nový rozměr a stává se akceptovanou součástí každodenního života.

Raně novověký člověk se tedy svůj spánek snažil ovlivňovat, aby si prostřednictvím něho zajistil fyzické zdraví, štěstí a následně ovlivnil i směřování duše po smrti. Z tohoto názoru se pochopitelně rodí i moderní přístup ke spaní.

Autorka leckdy nepřichází s informacemi, jež by badatelé dějin každodennosti raně novověkých elit nebyly z pramenů známé. Její kniha ovšem představuje první komplexnější shrnutí problematiky raně novověké historie spánku a spánkové kultury, demonstrováné na příkladu Anglie. Podobná studie má jistě cenu i pro laického čtenáře, který se s bazálními principy spánkové kultury seznamuje pouze na prohlídkách v zámeckých expozicích. A jistě by jej zarazila informace o polohách správného držení těla zaujímaných v posteli, jež měly také upevňovat lidské zdraví. Například většina lékařských návodů doporučovala spát s hlavou ve vyvýšené poloze na polštářích nebo na podhlavníku, případně přímo vsedě. Což mělo vytvořit mírný sklon mezi hlavou a žaludkem, jenž podle mínění soudobých lékařů urychloval trávení jídla a tím působil jako prevence proti nočnímu zvracení. V první půlce spánku se mělo ležet na pravé straně těla, ve druhé polovině se obrátit na levou stranu, což mělo napomáhat rovnoměrné termoregulaci. Oproti tomu spaní pouze na zádech bez polštářů lékaři nedoporučovali, protože to podle nich mělo za následek nával tekutin do mozku, což by spícího člověka oslabilo a zvýšilo riziko jeho napadení demony, incuby nebo nočními můrami, které mohly spáče zadusit. S oblibou reprodukována domněnka o spaní vsedě kvůli apartním účesům šlechtických dam v této knize získává jisté trhliny, stejně jako obvyklá klišé o lidech minulých věků libujících si ve špině.

Studie Sashy Handley je psaná s chutí a znalostí tématu, autorka zde komplexně shrnula výsledky dlouholetého výzkumu, jež předtím alespoň částečně publikovala formou článků pro veřejnost odbornou a prostřednictvím internetových blogů i pro veřejnost laickou. V tomto směru prostudovala velké množství písemných

pramenů, tj. deníky, korespondence, účty, zdravotněnou literaturu, i literaturu sekundární, zaměřenou na dílčí problémy zkoumaného tématu. Podrobný poznámkový aparát i rozsáhlá bibliografie se nachází na konci studie. Kniha dále obsahuje i obrazové přílohy, reprodukované černobíle — dobové ilustrace i zobrazení ložnicového vybavení, zejména lůžkovin.

Helena Chalupová

Petr ROUBAL, *Československé spartakiády, Praha, Academia, 2016, 408 s., ISBN 978-80-200-2537-1*

V českém prostředí dosud chyběla komplexní, pramenně podložená práce o fenoménu československých spartakiád. Ono pomyslné bílé místo nedávno vyplnila kniha Petra Roubala věnovaná proměnám a dynamice jednoho z nejvýznamnějších komunistických rituálů, který byl důkazem megalomanských snah a ambicí režimu, a to nejen co se velmi štědrého rozpočtu týče. Jak Roubal ukazuje, tato sportovní festivity měla politický, ale také sociální a umělecký rozměr.

Autor studie zasazuje strahovské spartakiády do kontextu komunistické každodennosti a popisuje je v podstatě jako pravidelně se opakující *Gesamtkunstwerk*. Upozorňuje na jejich sepětí s hudbou, choreografií, designem, ale také s architekturou či dobovou literaturou. Vedle samotného strahovského cvičení samozřejmě sleduje celý pětiletý koloběh příprav, nácvičů a organizace a upozorňuje na skutečnost, že vedle čistě deskriptivního vnímání této problematiky a koncentrování se pouze na politickou dimenzi hromadného cvičení je třeba vnímat i „druhý život“ spartakiádních oslav a jejich reálné zasazení do životů dobových aktérů. Roubalovo zohlednění i nepolitických aspektů tohoto fenoménu dodává knize, respektive líčení spartakiád na plastičnosti.

Každá kapitola této více než čtyřsetstránkové monografie postupně odpovídá na otázky položené autorem v úvodu publikace. Sémantické problematice hromadných cvičení se dokonce věnují hned dva oddíly knihy. Vedle zmíněné spartakiádní symboliky řeší autor i původ těchto sportovních festivit, jejich logistiku a celospolečenský ohlas. V prvních třech částech své monografie Petr Roubal sledoval vizuální politické strategie, jež byly vlastní hromadným cvičením již před samotným vznikem spartakiád v Československu, a snažil se odpovědět na otázku, kde se vůbec fenomén spartakiád vzal, kde hledat kořeny hromadného cvičení v českém prostředí a kde se tvůrci spartakiádních skladeb inspirovali. Odpovědi se mu staly nejen *Turnfesty* konané od poloviny 19. století v německých městech a sokolské slety, ale také politické podhoubí levicových stran, jimž vyhovovala myšlenka podřízení jednotlivce kolektivu, což bylo pro synchronizované hromadné cvičení přirozeně nezbytným předpokladem. Autor připomíná i cvičení v 18. století, vycházející zejména z armádního a aristokratického prostředí. Za otce gymnastiky byl považován pruský pedagog s českými kořeny Friedrich Ludwig Jahn. Na jeho odkaz poté mohli mladí turneři navazovat, mimo jiné také prostřednictvím tělocvičného názvosloví, které vymyslel.

Druhá část knihy sleduje sémantiku I. československé spartakiády. Ta se od pozdějších normalizačních hromadných vystoupení zřetelně liší a dle autora tudíž vy-

